

**MAHALLA INSTITUTIDA XAVFSIZ MUHITNI SHAKLLANTIRISH
BO'YICHA DAVLAT SIYOSATI IJROSINING KRIMINOLOGIK
SAMARADORLIGI: IJTIMOYIY PROFILAKTIKA VA STATISTIK TAHLIL**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20003078>

Ismatullayeva Madina Xayriddin qizi

Jamoat Xavfsizligi Universiteti 3-bosqich talabasi.

Annotatsiya

Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida mahalla institutida xavfsiz muhitni shakllantirishga qaratilgan davlat siyosatining normativ-huquqiy asoslari hamda amaliy ijrosi kriminologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Ijtimoiy profilaktika mexanizmlarining jinoyatchilik dinamikasiga ta'siri hududiy statistik ko'rsatkichlar asosida baholanadi. Tadqiqot natijalari mahalla institutining huquqbuzarliklarni barvaqt oldini olishda muhim ijtimoiy mexanizmga aylanib borayotganini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar

Xavfsiz muhit, mahalla instituti, ijtimoiy profilaktika, jinoyatchilikni oldini olish, kriminologik samaradorlik, davlat siyosati, statistik tahlil.

**КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ РЕАЛИЗАЦИИ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ ПО ФОРМИРОВАНИЮ
БЕЗОПАСНОЙ СРЕДЫ В ИНСТИТУТЕ МАХАЛЛИ: СОЦИАЛЬНАЯ
ПРОФИЛАКТИКА И СТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ**

Аннотация

В статье с криминологической позиции анализируется реализация государственной политики Республики Узбекистан, направленной на формирование безопасной среды в институте махалли. На основе нормативно-правовых актов и статистических показателей даётся оценка влияния механизмов социальной профилактики на динамику преступности. Результаты исследования показывают, что институт махалли становится важным социальным механизмом раннего предупреждения правонарушений.

Ключевые слова

Безопасная среда, институт махалли, социальная профилактика, предупреждение преступности, криминологическая эффективность, государственная политика, статистический анализ.

CRIMINOLOGICAL EFFECTIVENESS OF IMPLEMENTING STATE POLICY FOR ESTABLISHING A SAFE ENVIRONMENT WITHIN THE MAHALLA INSTITUTION: SOCIAL PREVENTION AND STATISTICAL ANALYSIS

Abstract

This article provides a criminological analysis of the implementation of state policy in the Republic of Uzbekistan aimed at establishing a safe environment within the Mahalla institution. Based on legal frameworks and statistical indicators, the study evaluates the impact of social prevention mechanisms on crime dynamics. The findings demonstrate that the Mahalla institution is becoming an important social mechanism for early crime prevention.

Keywords

Safe environment, Mahalla institution, social prevention, crime prevention, criminological effectiveness, state policy, statistical analysis.

Kirish (Introduction)

Mahalla instituti O'zbekiston ijtimoiy boshqaruvi tizimining markaziy elementlaridan biri sifatida, jamoat xavfsizligini ta'minlash va huquqbuzarliklarning oldini olishda muhim rol o'ynaydi [1]. XXI asrda kriminologiya va ijtimoiy xavfsizlik sohalarida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mahalla kabi hududiy-ijtimoiy institutlar jinoyatchilikni barvaqt oldini olish mexanizmlarini samarali amalga oshiruvchi subyektga aylanadi [2].

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilingan 2025-yil 3-yanvardagi **PQ-1 sonli qaror** [3] "2025 yilda respublika mahalla institutlarida xavfsiz muhitni yaratish va huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish tizimi samaradorligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida" davlat siyosatining muhim hujjati hisoblanadi. Mazkur hujjat mahallalarda jinoyatchilikni kamaytirish, profilaktik tadbirlarni kengaytirish va ijtimoiy profilaktika tizimini takomillashtirishga qaratilgan bo'lib, uning ijrosi 2025-2026 yillar davomida amalga oshirilmoqda.

Rasmiy statistika ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilda mahalla institutlaridagi xavfsiz muhitni ta'minlash bo'yicha amaliy chora-tadbirlarning joriy etilishi

natijasida umumiy huquqbuzarliklar darajasi oldingi yilga nisbatan sezilarli darajada pasaydi. Xususan, huquqbuzarliklar soni **qariyb 1,5 baravar kamaygan** [4]. Shuningdek, hududiy boshqaruv organlari tomonidan 110 ta zamonaviy videokuzatuv kameralari oʻrnatilib, 59 ta “tashvish tugmasi” [6] tizimi faoliyatga eurodi, bu esa jinoyatchilikni aniqlash va profilaktika samaradorligini oshirdi

.Ilmiy hamjamiyatda xavfsiz muhit va ijtimoiy profilaktikaning samaradorligi boʻyicha olib borilgan tadqiqotlar markaziy Osiyo mamlakatlarida ham bu yoʻnalishning ijtimoiy barqarorlikni taʼminlashda samaradorligini tasdiqlaydi. Bu tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, mahalla instituti jamoaviy oʻzaro yordam, profilaktika va huquqiy madaniyatni oshirish orqali kriminogen holatni kamaytirishga salmoqli hissa qoʻshadi.

Shu sababli, **mahalla institutida xavfsiz muhitni shakllantirish boʻyicha davlat siyosati ijrosining kriminologik samaradorligi** masalasi nazariy, amaliy va statistik tahlil uchun dolzarb ilmiy mavzu sanaladi. Mazkur maqola davlat siyosati hujjatlari, rasmiy statistika va ijtimoiy profilaktika mexanizmlarining samaradorligini kompleks tahlil qiladi hamda ularning jinoyatchilik dinamikasiga taʼsirini ilmiy asosda baholaydi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Literature Review)

Jamoat xavfsizligini taʼminlash va jinoyatchilikni barvaqt oldini olishda hududiy-ijtimoiy institutlarning oʻrni kriminologiya fanida alohida yoʻnalish sifatida shakllangan. Ushbu yondashuvga koʻra, jinoyatning oldini olish faqat jazolash mexanizmlari orqali emas, balki jamiyatning quyi boʻgʻinlarida ijtimoiy nazorat, hamkorlik va profilaktika muhitini yaratish orqali samarali amalga oshiriladi. Shu nuqtai nazardan, Oʻzbekistondagi **Mahalla** instituti kriminologik profilaktikaning noyob milliy modeli sifatida eʼtirof etiladi.

Kriminologik nazariyalarda (community policing, situational crime prevention, social control theory) hududiy jamoalarning jinoyatchilikni kamaytirishdagi roli ilmiy asoslangan. Xususan, ijtimoiy nazorat nazariyasiga koʻra, shaxsning huquqbuzarlikka moyilligi u yashayotgan ijtimoiy muhitdagi nazorat, qadriyatlar va hamjihatlik darajasiga bevosita bogʻliq. Ijtimoiy kapital nazariyasiga koʻra [7], jamiyatda fuqarolar oʻrtasidagi oʻzaro ishonch, hamkorlik va jamoaviy masʼuliyat darajasi ortgani sari jinoyatchilik darajasi pasayadi. Ushbu yondashuv muallifi Robert D. Putnam jamiyatdagi ijtimoiy aloqalar va jamoaviy faollik xavfsizlik muhitini shakllantirishda hal qiluvchi omil ekanini taʼkidlaydi. Mahalla instituti aynan mana shu ijtimoiy kapitalni shakllantiruvchi noyob ijtimoiy makon sifatida namoyon boʻladi.

Shuningdek, hududiy nazorat va mayda huquqbuzarliklarning oldini olish orqali og'ir jinoyatlarni kamaytirish mumkinligi haqidagi "Broken Windows Theory" [8] kriminologiyada keng e'tirof etilgan. Ushbu nazariya mualliflari James Q. Wilson va George L. Kelling hududda tartib va nazoratning mavjudligi jinoyatchilikni tabiiy ravishda cheklashini asoslab bergan. Mahalla tizimida aynan mayda huquqbuzarliklarni erta aniqlash va profilaktik suhbatlar o'tkazish mexanizmi joriy etilgani ushbu nazariyaning amaliy ifodasidir. Shuningdek, mahalla hududida ijtimoiy aloqalarning susayishi, qo'shnihilik nazoratining yo'qolishi va jamoaviy qadriyatlarning zaiflashuvi jinoyatchilik oshishiga olib kelishini asoslab bergan ijtimoiy dezorganizatsiya nazariyasi ham mazkur tadqiqot mavzusi bilan bevosita bog'liqdir. Ushbu nazariyaga ko'ra, jinoyatning sababi individual emas, balki ijtimoiy muhitdagi tartibsizlik va nazoratning sustligidadir [9].

Situatsion profilaktika nazariyasiga ko'ra [10], jinoyat sodir etish uchun qulay sharoitlar qisqartirilsa, jinoyatchilik darajasi pasayadi. Bu yondashuv xalqaro miqyosda United Nations Office on Drugs and Crime tomonidan tavsiya etilgan [11] profilaktika strategiyalarida ham o'z aksini topgan. Videokuzatuv vositalari, tezkor aloqa tizimlari va hududiy monitoring aynan mana shu modelning asosiy elementlari hisoblanadi. Mahalla tizimi aynan shu omillarni mujassamlashtiradi: qo'shnihilik nazorati, jamoaviy muhokama, ijtimoiy yordam va profilaktik suhbatlar orqali shaxs xulqiga ta'sir ko'rsatadi.

Mahalla institutining ijtimoiy vazifalari bo'yicha o'zbek olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda uning nafaqat ma'muriy, balki tarbiyaviy-profilaktik funksiyasi ustuvor ekani ta'kidlanadi. Tadqiqotlarda mahalla raisi, profilaktika inspektori, xotin-qizlar faoli, yoshlar yetakchisi va boshqa subyektlardan iborat "mahalla yettiligi"ning koordinatsiyalashgan faoliyati jinoyatchilikni erta bosqichda aniqlash va bartaraf etishda muhim mexanizm ekani qayd etilgan.

Xalqaro ilmiy manbalarda ham jamoaviy xavfsizlik modeli samaradorligi tasdiqlanadi. Masalan, "community safety" va "neighborhood watch" amaliyotlari AQSh va Yevropa mamlakatlarida jinoyatni kamaytirishning samarali vositasi sifatida baholanadi. Yaponiyada [12] "Koban" tizimi orqali mahalliy politsiya punktlari fuqarolar bilan doimiy aloqada bo'lib, hududiy xavfsizlikni ta'minlaydi. United Kingdomda [13] "Neighbourhood Policing" modeli, United Statesda [14] esa "Community Policing" konsepsiyasi hududiy profilaktikaning asosini tashkil etadi. Ushbu tizimlarning barchasida jamoatchilik bilan hamkorlik, ijtimoiy nazorat va hududiy profilaktika ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Shunday qilib, ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mahalla institutida xavfsiz muhitni shakllantirishga qaratilgan yondashuvlar zamonaviy kriminologik nazariyalar bilan to'liq uyg'unlashadi [15]. Bu tajribalar shuni ko'rsatadiki, aholining o'zi ishtirok etgan profilaktika tizimi huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatini to'ldiradi va kriminogen vaziyatni barqarorlashtiradi. O'zbekistonda mahalla modeli ushbu nazariy yondashuvlarning milliy ijtimoiy tuzilma bilan uyg'unlashgan ko'rinishi sifatida namoyon bo'ladi.

So'nggi yillarda davlat siyosatida mahallaning xavfsizlikni ta'minlashdagi o'rni alohida e'tirof etilib, normativ-huquqiy hujjatlar bilan mustahkamlandi. Xususan, **Shavkat Mirziyoyev** tashabbusi bilan qabul qilingan qarorlar mahallalarda xavfsiz muhitni yaratish, ijtimoiy profilaktikani kuchaytirish va kriminogen omillarni manzilli bartaraf etishga qaratildi. Ilmiy adabiyotlarda bunday yondashuv "preventiv boshqaruv" [16] (preventive governance) deb talqin qilinadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki:

- jinoyatchilikni kamaytirishda hududiy ijtimoiy institutlarning roli yuqori;
- ijtimoiy profilaktika jazoga nisbatan samaraliroq natija beradi;
- jamoaviy nazorat va texnologik monitoring uyg'unligi kriminogen vaziyatni pasaytiradi;
- mahalla modeli kriminologik nazariyalar bilan mos keluvchi amaliy mexanizm hisoblanadi.

Shu bois, mahalla institutida xavfsiz muhitni shakllantirish bo'yicha davlat siyosati ijrosini kriminologik nuqtai nazardan o'rganish nafaqat amaliy, balki nazariy jihatdan ham dolzarb ilmiy masala hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology)

Ushbu tadqiqotda mahalla institutida xavfsiz muhitni shakllantirish bo'yicha davlat siyosati ijrosining kriminologik samaradorligini baholash uchun kompleks ilmiy yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot dizayni **aralash (mixed-methods)** yondashuvga asoslanib, u ham sifat (qualitative), ham miqdoriy (quantitative) tahlil elementlarini o'z ichiga oladi.

Tadqiqotning asosiy obyekti sifatida O'zbekiston Respublikasida faoliyat yuritayotgan Mahalla instituti doirasidagi xavfsizlikni ta'minlash mexanizmlari tanlab olindi. Predmeti esa ushbu tizimda amalga oshirilayotgan davlat siyosati ijrosining jinoyatchilik dinamikasiga ta'siri hisoblanadi.

1. Tadqiqot yondashuvi

Tadqiqot quyidagi ilmiy yondashuvlarga asoslandi:

-**Sistemali yondashuv** – mahalla tizimi ijtimoiy institut sifatida kompleks tizim sifatida tahlil qilindi;

-**Kriminologik yondashuv** – jinoyatchilikning oldini olish omillari va profilaktik mexanizmlar oʻrganildi;

-**Statistik yondashuv** – jinoyatchilik darajasidagi oʻzgarishlar rasmiy maʼlumotlar asosida tahlil qilindi [4];

-**Qiyosiy yondashuv** – 2024–2026 yillar kesimida koʻrsatkichlar taqqoslandi.

2. Maʼlumotlar manbalari

Tadqiqot quyidagi manbalarga tayangan holda amalga oshirildi:

-Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari va normativ-huquqiy hujjatlar (2025–2026);

-Ichki ishlar organlari va mahalla tizimi boʻyicha rasmiy statistik hisobotlar [5];[6];

-Kriminologiya, sotsiologiya va davlat boshqaruvi boʻyicha ilmiy maqolalar;

-Hududiy profilaktika inspektorlari va “mahalla yettiligi” faoliyati boʻyicha ochiq maʼlumotlar [17].

3. Tahlil usullari

Tadqiqotda quyidagi ilmiy usullar qoʻllanildi:

Kontent-tahlil – normativ hujjatlar mazmuni oʻrganildi;

Statistik tahlil – jinoyatchilik koʻrsatkichlari dinamikasi baholandi;

Induktiv va deduktiv tahlil – umumiy kriminologik qonuniyatlardan xulosalar chiqarildi;

Kvalitativ tahlil – profilaktika mexanizmlarining amaliy samaradorligi baholandi.

4. Tadqiqot chegaralari

Tadqiqot quyidagi chegaralarda olib borildi:

hududiy kesim: Oʻzbekiston Respublikasi mahalla tizimi;

vaqt oraligʻi: 2024–2026 yillar;

predmet yoʻnalishi: xavfsiz muhit va jinoyatchilikni oldini olish tizimi.

5. Ishonchlilik va validlik

Tadqiqot natijalarining ilmiy ishonchliligini taʼminlash uchun:

rasmiy davlat statistikasi asos qilib olindi;

bir nechta manbalar triangulyatsiya usuli bilan solishtirildi;

normativ hujjatlar va ilmiy adabiyotlar oʻzaro bogʻliqlikda tahlil qilindi [23].

TAHLIL VA NATIJALAR(Results and Discussion)

Mahalla institutida xavfsiz muhitni shakllantirish boʻyicha davlat siyosati ijrosining amaliy natijalari Oʻzbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan keng

qamrovli huquqiy va institutsional islohotlar bilan bevosita bog'liqdir. So'nggi yillarda qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar, xususan Prezident qarorlari va hukumat dasturlari mahalla tizimini faqat ijtimoiy birlik sifatida emas, balki kriminologik profilaktikaning asosiy subyekti sifatida shakllantirdi.

Rasmiy statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2025–2026 yillar davomida mahallalarda jinoyatchilik darajasining o'rtacha **1,5 baravar kamayishi** kuzatilgan bo'lib, bu holat profilaktik chora-tadbirlarning tizimli va kompleks xarakterga ega ekanligini ko'rsatadi. Mazkur natija, bir tomondan, huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatining mahalla institutlari bilan integratsiyalashuvi, ikkinchi tomondan esa aholining ijtimoiy faolligi oshishi bilan izohlanadi.

2023-yilda mamlakatda 104 096 ta jinoyat ro'yxatga olingan bo'lib, ularning 74 202 tasi yoki 71,3 foizi hisobot yilida sodir etilgan. Jami jinoyatlar soni mamlakat bo'yicha har 100 ming aholiga 289 tadan to'g'ri kelgan. Ushbu salbiy ko'rsatkich **Toshkent shahrida** 735 tani, **Toshkent viloyatida** 415 tani, **Sirdaryoda** 378 tani, **Farg'onada** 328 tani tashkil etgan [4].

IIV ma'lumotiga ko'ra, 2023-yilda sodir etilgan umumiy jinoyatlarning 82,7 foizi fosh etilgan, qidiruvdagi 7 563 nafar shaxs ushlangan, bedarak yo'qolgan 450 nafar shaxs topilgan. Tezkor-qidiruv tadbirlari natijasida axborot texnologiyalari vositalaridan foydalanib sodir etilgan 6 455 ta jinoyat aniqlangan.

Bevosita mahallalarda jinoyatchilikni jilovlash maqsadida salmoqli ishlar amalga oshirilgan. Natijada 2023-yil yakuni bo'yicha mamlakatimizdagi 9 442 ta mahalladan 2 972 tasida yoki 31,5 foizida jinoyat sodir etilmagan. Jinoyatlar ko'paygan 2 298 ta yoki 24,3 foiz mahalla «qizil» toifaga kiritilgan [17].

Bu borada IIV Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi, Oila va xotin-qizlar qo'mitasi hamda Yoshlar ishlari agentligi bilan yaqindan hamkorlik qilgani natijasida ijtimoiy ko'makka muhtoj 6 634 nafar xotin-qiz ishga joylashtirilgan, qariyb 11 ming nafariga tibbiy, moddiy va ijtimoiy yordamlar ko'rsatilgan. Tazyiq va zo'ravonlikka uchragan 40 ming nafardan ortiq xotin-qizga himoya orderi [18] berilgan. Oilalar mustahkamligini saqlash maqsadida o'tkazilgan profilaktik tadbirlar natijasida 17 327 ta oila yarashgan, oilaviy muammolar va zo'ravonlikka duch kelgan 1 450 nafar xotin-qiz Ayollarni rehabilitatsiya qilish va moslashtirish markazlariga joylashtirilgan.

2025-yilda mamlakat bo'ylab 9442 ta mahalladan 2972 tasida jinoyat sodir etilmagan, 2298 tasida jinoyatchilik ko'payganligi sababli «qizil» toifaga kiritilgan.

2024-yilda Toshkent viloyatida umumiy jinoyatlar soni 14702 taga yetib, 2023-yilga qaraganda 16% ga oshgan.

Mazkur jarayonda **Mahalla instituti** markaziy o'rin egallaydi. Mahalla tizimi orqali amalga oshirilayotgan ijtimoiy profilaktika mexanizmlari jinoyatlarni faqat sodir bo'lgandan keyin emas, balki ularning oldini olish bosqichida aniqlash imkonini bermoqda. Kriminologik nazariyada bu yondashuv "preventiv ijtimoiy nazorat modeli" [10];[11]sifatida talqin qilinadi.

Hududiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, "yashil toifa"dagi mahallalar soni sezilarli oshgan, ya'ni jinoyat qayd etilmagan hududlar ulushi kengaygan. Bu esa ijtimoiy profilaktika choralarning samaradorligini bevosita tasdiqlaydi. Aksincha, "qizil toifa"dagi mahallalar soni kamayish tendensiyasiga ega bo'lib, bu profilaktik intervensiyalar natijasida kriminogen zonalarning transformatsiyasini anglatadi.

Davlat siyosati doirasida joriy etilgan raqamli monitoring tizimlari ham muhim rol o'ynamoqda. Xususan, videokuzatuv kameralarining o'rnatilishi, "tashvish tugmasi" tizimining joriy etilishi hamda real vaqt rejimidagi monitoring mexanizmlari jinoyatlarning tezkor aniqlanishi va oldini olishga xizmat qilmoqda. Kriminologiyada bu yondashuv "situational crime prevention" nazariyasiga mos keladi, ya'ni jinoyat sodir etilishi uchun sharoitlarni minimal darajaga tushirish orqali xavfsizlik ta'minlanadi.

Shuningdek, profilaktika inspektorlari [5], mahalla raisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli va boshqa subyektlardan iborat "mahalla yettiligi" institutining faoliyati kompleks ijtimoiy nazorat tizimini shakllantirdi. Ushbu model jamoaviy mas'uliyatni oshirib, fuqarolarning huquqiy xulq-atvorini tartibga solishda muhim rol o'ynamoqda.

Ilmiy adabiyotlarda ta'kidlanishicha, ijtimoiy kapitalning yuqori darajasi jinoyatchilik darajasining pasayishi bilan bevosita bog'liqdir. Mahalla instituti aynan ijtimoiy kapitalni shakllantiruvchi asosiy platforma sifatida namoyon bo'lmoqda, chunki u fuqarolar o'rtasida ishonch, hamkorlik va o'zaro nazorat mexanizmlarini mustahkamlaydi.

Mahallalarda ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish darajasining oshirilishi profilaktika samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatgani kuzatildi [24]. Bundan tashqari, mahalla darajasida amalga oshirilayotgan profilaktik ishlar repressiv yondashuvdan preventiv yondashuvga o'tishni ta'minladi. Bu esa jinoyat huquqi va kriminologiya fanida zamonaviy tendensiya sifatida baholanadi. Preventiv yondashuv nafaqat jinoyatni kamaytiradi, balki davlat xarajatlarini ham optimallashtiradi va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi.

Umuman olganda, olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, mahalla institutida xavfsiz muhitni shakllantirish bo'yicha davlat siyosati ijrosi natijasida:

- jinoyatchilik darajasi sezilarli kamaygan;

- hududiy xavfsizlik differensial tizimi samarali ishlamoqda;
- raqamli texnologiyalar profilaktika tizimiga integratsiyalashgan;
- ijtimoiy nazorat mexanizmlari kuchaygan;
- mahalla instituti kriminologik profilaktikaning asosiy bo'g'iniga aylangan.

Xulosa va takliflar (Conclusion)

Xulosa qilib aytganda, mahallalarda xavfsiz muhitni yaratish bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar mazmunan jamoatchilik ishtirokiga tayangan profilaktika, hududiy nazorat, ijtimoiy hamkorlik va preventiv boshqaruv tamoyillariga asoslanadi. Mazkur yondashuvlar xalqaro miqyosda jinoyatchilikni barvaqt oldini olishning eng samarali modeli sifatida e'tirof etilib, BMT tavsiyalari, "Safer Cities" dasturi hamda rivojlangan davlatlarning urban xavfsizlik konsepsiyalarida o'z aksini topgan [11] [15] [19] [20].

Jinoyatchilikni oldini olishda hududiy hamkorlik va jamoatchilik ishtirokiga asoslangan mexanizmlar xalqaro darajada eng maqbul model sifatida e'tirof etilgan [22]. O'tkazilgan ilmiy tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, mahalla institutida xavfsiz muhitni shakllantirish bo'yicha davlat siyosati ijrosi O'zbekiston Respublikasida jinoyatchilikni oldini olish tizimining yangi – preventiv (oldini oluvchi) modelini shakllantirdi. Ushbu modelning asosiy xususiyati shundaki, u repressiv yondashuvdan voz kechmagan holda, profilaktik mexanizmlarni ustuvor yo'nalishga aylantirdi.

Mahalla tizimi kriminologik nuqtai nazardan faqat hududiy boshqaruv birligi emas, balki ijtimoiy nazorat, huquqiy tarbiya va jamoaviy xavfsizlikni ta'minlovchi kompleks institut sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu jihatdan **Mahalla** jinoyatchilikni barvaqt aniqlash va uning oldini olishda eng quyi, lekin eng samarali bo'g'in sifatida ishlamoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, 2025-2026 yillar davomida jinoyatchilik darajasining o'rtacha 1,5 baravarga kamayishi mahalla darajasida amalga oshirilgan kompleks chora-tadbirlar samaradorligini tasdiqlaydi. Xususan, raqamli monitoring tizimlari, profilaktika inspektorlari faoliyati hamda "mahalla yettiligi" instituti o'zaro integratsiyalashuvi kriminogen vaziyatni sezilarli darajada pasaytirgan.

Shu bilan birga, tahlillar mahallalarda xavfsiz muhitni barqaror ta'minlash uchun ayrim tizimli muammolar ham mavjudligini ko'rsatadi. Jumladan, hududlar o'rtasida profilaktika samaradorligining notekisligi, ayrim joylarda resurslar yetishmasligi va raqamli infratuzilmaning to'liq qamrab olinmaganligi kuzatiladi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish va tizim samaradorligini yanada oshirish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, mahalla darajasida xavfsizlikni baholashning yagona **indikatorlar tizimi** ishlab chiqilishi lozim. Bu tizim jinoyatchilik darajasi, profilaktika samaradorligi va ijtimoiy faollik ko'rsatkichlarini kompleks baholash imkonini beradi.

Ikkinchidan, raqamli texnologiyalarni kengaytirish, jumladan sun'iy intellekt asosida kriminogen risklarni oldindan prognoz qilish tizimini joriy etish maqsadga muvofiqdir. Bu yondashuv xalqaro kriminologik amaliyotda "predictive policing" sifatida tan olingan.

Uchinchidan, mahalla tizimida faoliyat yuritayotgan subyektlar – profilaktika inspektori, mahalla raisi, yoshlar yetakchisi va boshqalar uchun maxsus kriminologik tayyorlov dasturlarini kuchaytirish zarur.

To'rtinchidan, fuqarolarning huquqiy ongini oshirishga qaratilgan ijtimoiy kampaniyalarni tizimli ravishda kengaytirish lozim, chunki ijtimoiy kapital darajasi jinoyatchilik dinamikasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Huquqbuzarliklar profilaktikasini prokuratura organlari tomonidan monitoring qilinishi tizimning barqaror ishlashini ta'minlovchi muhim omil hisoblanadi [25].

Umuman olganda, mahalla institutida xavfsiz muhitni shakllantirish bo'yicha davlat siyosati ijrosi O'zbekistonda kriminologik profilaktika tizimini yangi bosqichga olib chiqdi. Ushbu tizimning yanada takomillashtirilishi kelgusida jinoyatchilikning barqaror kamayishiga va jamiyatda yuqori darajadagi ijtimoiy xavfsizlik muhitining shakllanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN MANBALAR(REFERENCES):

1. **O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi.** "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonun. Lex.uz (rasmiy qonun hujjatlari portali). <https://lex.uz>

2. **O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi.** Qonunchilik sharhlari bo'yicha normativ hujjatlar (huquqiy izohlar). <https://adliya.uz>

3. **O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi.** PQ-1-son Qaror, 03.01.2025. Mahallalarda xavfsiz muhit yaratish chora-tadbirlari. <https://president.uz>

4. **O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi.** Jinoyatchilik statistikasi va rasmiy ma'lumotlar bazasi (stat.uz) – O'zbekiston jinoyat ma'lumotlari bazasi. [https://stat.uz /uz/rasmiy-statistika/crime-and-justice-2stat.uz](https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/crime-and-justice-2stat.uz)

5. **O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi.** Ochiq ma'lumotlar portal – jinoyat statistikasi bo'yicha datasetlar. <https://olddata.gov.uz/uz/datasets/10512olddata.gov.uz>

6. **O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi.** Rasmiy yillik huquqbuzarliklar hisobotlari (profilaktika, kuzatuv tizimlari). <https://iiv.uz>

7. Putnam, R. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon & Schuster, 2000 – ijtimoiy kapital nazariyasi.

8. Wilson, J.Q. & Kelling, G.L. Broken Windows: The Police and Neighborhood Safety. 1982 – “Broken Windows Theory”.

9. Shaw, C.R. & McKay, H.D. Juvenile Delinquency and Urban Areas. University of Chicago Press – ijtimoiy dezorganizatsiya nazariyasi.

10. Clarke, R.V. Situational Crime Prevention: Successful Case Studies. Harrow & Heston, 1997 – situatsion profilaktika.

11. **United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC).** Introductory Handbook on Crime Prevention. United Nations publication – global jinoyat oldini olish bo'yicha tavsiyalar. <https://unodc.org>

12. **National Police Agency of Japan.** “Koban System” overview – Yaponiya mahalliy profilaktika modeli.(UNODC Crime Prevention Handbookda Koban misoli mavjud) <https://unodc.org>

13. **College of Policing (UK).** Neighbourhood Policing model va jamoat bilan hamkorlik standartlari. <https://www.college.police.uk>

14. **United States Department of Justice.** Community Policing koncepti qo'llanmasi. <https://www.justice.gov>

15. **United Nations Human Settlements Programme (UN Habitat).** Safer Cities Programme – jamoat xavfsizligi bo'yicha global tashabbus. <https://unhabitat.org>

16. **European Crime Prevention Network (EUCPN).** Community crime prevention qo'llanmasi. <https://www.eucpn.org>

17. **O'zbekiston Respublikasi Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligi.** Mahallalarni “yashil-sariq-qizil” toifalash hisobotlari. <https://mfh.uz>

18. **Oila va xotin-qizlar qo'mitasi.** Ijtimoiy profilaktika va ayollar bandligi statistikasi. <https://fam-committee.uz>

19. **World Bank.** Community Safety and Development Reports – jamoat xavfsizligi bo'yicha xalqaro statistik tahlillar. <https://worldbank.org>

20. **Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD).** Urban Safety Studies – shahar xavfsizligi bo'yicha tadqiqotlar. <https://oecd.org>

21. **Asian Development Bank (ADB).** Community-based safety initiatives in Asia – mintaqaviy profilaktika dasturlari. <https://adb.org>
22. **United Nations (UN).** Handbook on Crime Prevention. [https://unodc.org /documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/11-80387_ebook.pdf](https://unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/11-80387_ebook.pdf)
23. **O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi.** Mahalla xavfsizligi bo‘yicha qarorlar va nizomlar. <https://gov.uz>
24. **O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va Moliya vazirligi.** Ijtimoiy dasturlar moliyalashtirilishi bo‘yicha rasmiy statistika. <https://mfi.uz>
25. **O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi.** Huquqbuzarliklar profilaktikasi monitoringi bo‘yicha rasmiy hisobotlar. <https://prokuratura.uz>